

УДК:336.1(035.3)

В.В. Савка*Тернопільський національний економічний університет***СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ПРИРОДА ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ
ТА ЇХ НАУКОВА КЛАСИФІКАЦІЯ**

Розглядається сутність видатків бюджету як складової фінансової категорії «бюджет». Окреслюються різні наукові та законодавчі підходи до класифікації видатків бюджету. Визначається роль бюджетного фінансування в системі фінансових важелів держави.

Бюджет, видатки бюджету, бюджетна класифікація, бюджетні призначення, бюджетні асигнування, розпорядники бюджетних коштів

Розвиток фінансової науки та її основних категорій, зокрема таких, як «бюджет» і «податки», нерозривно пов'язаний з товарно-грошовими відносинами та функціонуванням держави. Кожній державі для виконання задекларованих нею функцій і завдань потрібні певні кошти, які можна отримати лише внаслідок фінансового розподілу та перерозподілу вартості ВВП і національного доходу. Динамічність державотворчих процесів, зміна пріоритетів суспільного розвитку неминуче приводять до кількісних та якісних структурних зрушень у системі бюджетних видатків. Традиційно обсяги бюджетного фінансування формуються під впливом потреб суспільства, які реалізуються через державну політику фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку країни. З огляду на це, дуже важливо досягти діалектичного взаємозв'язку зобов'язань і фінансових можливостей держави шляхом їх збалансування, оскільки якісне виконання державою своїх функцій може бути забезпечене передусім за рахунок відповідних обсягів та оптимальної структури видатків бюджетів.

Огляд останніх наукових досліджень і публікацій підтверджує, що в Україні зростає інтерес учених до теоретичних і практичних проблем використання видатків державного і місцевого бюджетів, з'ясування основних напрямів удосконалення планування, розподілу та використання видаткової частини бюджетів в умовах ринкових трансформацій. Окремі напрями згаданих досліджень відображені в роботах В. Базилевича, О. Василика, Л. Василенко, А. Єпіфанова, А. Загороднього, В. Загорського, В. Дем'янишина, М. Карліна, О. Кириленко, І. Луніної, В. Опаріна, Ю. Пасічника, О. Романенко, В. Федосова, С. Юрія та інших. Вивчення праць цих науковців показало, що вони розглядають окремі проблеми, пов'язані з видатками бюджетів, у традиційному стилі. Однак залишаються невирішеними актуальні питання формування оптимальної моделі видаткової частини бюджетів, прогнозування видатків, їх раціонального розподілу за найважливішими для суспільства напрямками. При прийнятті важливих державних рішень у більшості випадків не враховуються об'єктивні закони і закономірності розвитку суспільства, спостерігається не-

відповідність чинної практики теоретичним засадам, унаслідок чого рівень бюджетного забезпечення функцій держави, особливо в сучасних умовах, дуже далекий від оптимального.

Метою нашого наукового дослідження є теоретична концептуалізація та прагматична оцінка напрямів реалізації державної фінансової політики у сфері бюджетних видатків у посткризовому економічному середовищі.

Фінансове забезпечення реалізації функцій і завдань держави через бюджетний перерозподільчий механізм здійснюється шляхом фінансування бюджетних видатків. Як у вітчизняній, так і в зарубіжній економічній літературі з проблематики державних фінансів відсутні єдині підходи щодо теоретичної концептуалізації та прагматичної оцінки сутності, призначення, ролі видатків бюджету держави як невід'ємної фінансово забезпечуючої складової цивілізаційного суспільного розвитку. Зазначена термінологічно-понятійна різновекторність передусім є наслідком неоднозначного трактування терміна «бюджет». Так, у коментарі до Бюджетного кодексу розробники наголошують, що «бюджет поєднує в собі джерела формування й напрями використання фінансових ресурсів держави. З юридичної точки зору, бюджет – це правовий акт, на підставі якого формуються й витрачаються фінансові ресурси національної економіки на виконання загальнодержавних функцій, функцій органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування в межах своєї компетенції та протягом бюджетного періоду. Як економічна категорія бюджет є системою грошових відносин між державою, суб'єктами господарювання, населенням, міжнародними суб'єктами фінансових відносин з приводу розподілу й перерозподілу частини вартості ВВП у процесі створення й використання централізованих фондів фінансових ресурсів» [11, с.10].

У навчально-методичній і науковій літературі тлумачення терміна «бюджет» зводиться в основному до його характеристики з трьох позицій:

1. За економічним змістом – система фінансових відносин між державою, з одного боку, та підприємствами і домогосподарствами, з другого, – щодо формування та використання централізованого грошового фонду.

2. За формою прояву – основний фінансовий план (кошторис) держави або, як зазначено у Бюджетному кодексі, – план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду [2].

3. За матеріальним змістом – централізований фонд фінансових ресурсів держави [12, с.119; 7, с.4–6; 3, с.34–35].

Далі у своїх судженнях пішли автори підручника [15], які, надаючи бюджету держави статусу центральної ланки фінансової системи суспільства, розглядають його з двох позицій: з одного боку, за сутністю економічної категорії, а з другого, – за матеріальним вираженням цієї категорії. При цьому категорія «бюджет» як матеріальний носій бюджетної перерозподільчої природи висвітлюється:

за змістом – основний централізований фонд грошових коштів держави;
за формою – основний фінансовий план держави;
за організаційною будовою – основна ланка державних фінансів;
за правовим характером – юридичний акт [15, с. 141–145].

Таким чином, видатки як складова частина бюджету значною мірою віддзеркалюють функціональні характеристики бюджетного перерозподільчого механізму, що приводить до неоднозначного трактування їх сутності як за змістом, так і за формою. Так, у ст. 2 Бюджетного кодексу «Визначення основних термінів» видатки бюджету характеризуються як кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом. Це визначення передусім відображає матеріальну складову фінансово забезпечуючої природи бюджетних відносин, не розкриваючи при цьому місця та ролі бюджетних видатків у системі фінансового розподілу та перерозподілу. Про це свідчить чітко окреслена нормативна процедура реалізації видаткових повноважень через систему бюджетних запитів, призначень, асигнувань, зобов'язань (рис. 1). Останні в бюджетному законодавстві вживаються в таких значеннях:

1) бюджетний запит – документ, підготовлений головним розпорядником бюджетних коштів, що містить пропозиції з відповідним обґрунтуванням щодо обсягу бюджетних коштів, необхідних для його діяльності на наступні бюджетні періоди;

2) бюджетне призначення – повноваження головного розпорядника бюджетних коштів, надане Бюджетним кодексом, Законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет), яке має кількісні, часові та цільові обмеження і дозволяє надавати бюджетні асигнування;

3) бюджетне асигнування – повноваження розпорядника бюджетних коштів, надане відповідно до бюджетного призначення, на взяття бюджетного зобов'язання та здійснення платежів, яке має кількісні, часові та цільові обмеження;

4) бюджетне зобов'язання – будь-яке здійснене відповідно до бюджетного асигнування розміщення замовлення, укладання договору, придбання товару, послуги чи здійснення інших аналогічних операцій упродовж бюджетного періоду, згідно з яким необхідно здійснити платежі протягом цього ж періоду або у майбутньому [2].

Заявлено в Бюджетному кодексі фондова домінанта бюджетних видатків широко висвітлена в прагматичному аспекті в науковій і навчальній літературі з проблематики державних фінансів. Зокрема, досить поширеним є визначення видатків бюджету як суми коштів, що спрямовуються на виконання програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом [3, с.59; 7, с.5; 13, с.368; 16, с.258; 4, с.186; 5, с.836]. Окремі автори наголошують здебільшого на сфері практичного застосування видатків, трактуючи при цьому останні як законодавчо визначені норми і напрями використання бюджетних коштів [10, с.41]. У цьому визначенні, на наш погляд, конкретизовано не лише матеріальне вираження бюджетних відносин, але й підкреслюється їх нормативно-право-

вий статус. Водночас багатогранність і багатоканальність бюджетних перерозподільчих потоків неможливо всебічно висвітлити лише з позицій кількісного грошового забезпечення виконання видаткових повноважень. Не менш важливо й охарактеризувати соціально-економічну природу бюджетних видатків, яка визначається системою економічних відносин, що виникають у зв'язку з розподілом централізованого фонду грошових коштів держави і його використанням за цільовим призначенням [6, с.15].

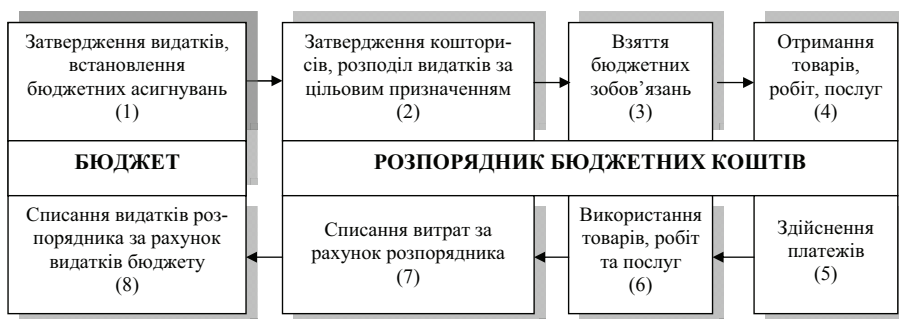

Рис. 1. Взаємозв'язок видатків бюджетів з витратами розпорядників бюджетних коштів

Джерело: [15, с.166].

Характеризуючи видатки бюджету як систему економічних, грошових, перерозподільчих, фондозабезпечуючих відносин, не слід їх абсолютизувати як економічну категорію [14, с. 164; 1, с.56; 9, с.59]. Адже фінансові категорії (як складовий елемент економічних категорій) – це окремі терміни, які є граничними за рівнем узагальнення і відображають об'єктивні фундаментальні абстрактні найсуттєвіші поняття фінансової теорії. До категорій фінансової науки належать бюджет, фінанси підприємств, податки, державний кредит, прибуток, основні фонди, оборотні кошти та ін. [15, с.67]. Очевидно, що видаткам не властиві категоріально-понятійні властивості, оскільки вони є лише частиною перерозподільчого бюджетного циклу. З огляду на це, видатки бюджету доцільно розглядати як об'єктивне економічне явище в складі категорії бюджету.

Термін «видатки бюджету» тісно пов'язаний з терміном «витрати», проте не слід їх отожднювати. Провідними вітчизняними науковцями проведено чітке розмежування між цими поняттями, яке зводиться до того, що видатки відображають розподільчі відносини щодо використання централізованого грошового фонду держави. Вони здійснюються на стадії розподілу ВВП, характеризуються одностороннім рухом грошових коштів ($G \rightarrow$) і не обмінюються на відповідні еквіваленти. Суб'єкт відносин виділяє видатки (видає гроші зі свого фонду) для їх подальшого використання без одночасного отримання еквівалентної вартості товарів або послуг. На відміну від видатків бюджету

витрати здійснюються відповідними суб'єктами на стадії обміну, характеризуються двостороннім рухом вартостей ($G \rightarrow T$), тобто обмінюються на необхідний еквівалент вартості товарів або послуг. Крім того, витрати є елементом формування собівартості продукції і послуг, що виділяються і реалізуються розпорядниками бюджетних коштів. Тому проведення витрат виходить за межі сфери бюджетних відносин і стосується кінцевого використання бюджетних ресурсів держави [15, с.165].

У юридичній площині відмінності між видатками і витратами бюджету окреслені в Бюджетному кодексі (ст. 2 «Визначення основних термінів»), де, зокрема, зазначено, що витрати бюджету включають видатки бюджету, надання кредитів з бюджету, погашення боргу та розміщення бюджетних коштів на депозитах, придбання цінних паперів. Отже, у практичному аспекті видатки бюджету характеризуються як рух грошових коштів з бюджету на фінансування програм і заходів, передбачених у бюджетних запитах. До складу видатків згідно з чинним бюджетним законодавством не включаються не лише грошові кошти, віднесені до категорії витрат, але й повернення надміру сплачених до бюджету сум податків і зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів бюджету, проведення їх бюджетного відшкодування.

Видатки бюджету проявляються через певні їх види, які характеризуються кількісними параметрами та якісним наповненням. Як слушно зауважує О. Василик, якісна характеристика дає змогу встановити економічну природу і суспільне призначення кожного виду видатків, а кількісна – їх величину. Такої ж думки дотримуються В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова [5, с.73], О. Романенко [14, с.167], С. Юрій [15, с.167], В. Дем'янишин [8], який, крім того, ще й обґрунтував протиріччя між якісною характеристикою, що визначається потребами Української держави, та кількісною стороною, тобто сумою видатків, необхідних для задоволення відповідних потреб суспільства. Підсумовуючи своє бачення окресленої проблеми, науковець стверджує, що вказане протиріччя має руйнівні наслідки, оскільки «...супроводжується постійним недофінансуванням (більше половини) усіх галузей економіки та соціально-культурної сфери, одним з найнижчих рівнів життя громадян серед європейських країн, інфляцією, бюджетним дефіцитом, соціально-економічною нестабільністю, зростанням недовіри до влади, скороченням чисельності населення тощо» [8, с. 84–85].

В організаційно-економічному форматі видатки бюджету виступають важливими чинниками механізму фінансового забезпечення функціонування держави, управління соціально-економічним розвитком суспільства. За рахунок бюджетних коштів проводиться фінансування таких важливих пріоритетних напрямів фінансово-економічної політики, як структурна перебудова економіки, модернізація і технічне переоснащення окремих галузей і сфер господарювання, підтримка інвестиційних проектів, підвищення ефективності соціальних гарантій. Маневруючи часткою видалених бюджетних ресурсів у розрізі окремих галузей національної економіки та соціальної сфери, терито-

рій країни, різних соціальних верств населення, можна відповідно активізувати або стримувати ті чи інші суспільні явища чи процеси.

Постійне розширення кола суспільних благ і послуг, їх удосконалення неминуче приводять до підвищення обсягів фінансування з бюджету. Це спричинило різнобічність підходів до вирішення проблеми державних видатків. У світовій фінансовій науці сьогодні сформувалися дві основні теорії, в яких обґрунтовуються різні шляхи досягнення балансу суспільних інтересів і потреб та можливостей їх фінансового забезпечення. Згідно з положеннями першої теорії, величина державних видатків має бути мінімальною, оскільки економіка сама в стані нейтралізувати вплив негативних факторів. На думку прихильників цієї гіпотези, дефіцит коштів бюджету можна компенсувати за рахунок підвищення платоспроможного попиту населення шляхом зниження рівня оподаткування. Водночас таке втручання в перерозподільчі процеси матиме неоднозначні наслідки. З одного боку, звільнені від оподаткування кошти домогосподарств використовуватимуться на придбання товарів, оплату робіт і послуг; з другого, – зниження податкових ставок з позиції здійснення фінансової політики макроекономічної стабілізації може розглядатися в урядових колах лише за умови тотального скорочення бюджетних видатків, коли необхідність акумулювання значних сум грошових коштів на бюджетні рахунки для їх подальшого перерозподілу на суспільні потреби можливо замінити звичайним зниженням фіскального навантаження.

Відповідно до іншої теорії, відомої як «теорія раціональних очікувань», державна фінансова політика щодо фінансування бюджетних видатків повинна стимулювати сукупний попит з огляду на дві важливі обставини:

1) сучасна ринкова економіка не здатна до саморегулювання, свідченням чого є світова фінансова криза 2008 р. та її негативні наслідки;

2) держава як власник економічних ресурсів, а також на правах керуючої структурної ланки управлінської суспільної вертикалі наділена всіма необхідними функціями та повноваженнями для самостійного формування попиту не лише на окремі товари і послуги, але й сукупної його величини загалом, забезпечення на цій основі збалансованого розвитку всіх галузей економіки.

У постіндустріальному суспільстві, до того ж обтяженого циклічними загостреннями економічної кон'юнктури, жоден із вказаних підходів реалізації політики державних видатків у чистому вигляді не застосовувався. Практично всі цивілізовані країни намагаються поєднувати гарантований рівень фінансового забезпечення розвитку пріоритетних галузей економіки та соціальної сфери (цим, по суті, заперечується саморегулююча природа ринкового відтворювального механізму) з адекватними змінами в напрямі оптимізації податкового навантаження, надання прозорості та підвищення ефективності бюджетних видатків.

Різноманітність якісних характеристик видатково-перерозподільчої природи бюджетних відносин знайшла своє відображення в науковій класифікації бюджетних видатків [15, с.168–170; 5, с.73–75; 8, с. 86; 1, с.57–60; 9, с. 51–54; 7, с.130–137; 14, с.167–170; 10, с.61]. Незважаючи на певні відмінності в класи-

фікаційних ознаках, за якими згруповано видатки, майже всі автори односпайно наголошують на тому, що структурна модель видатків бюджету держави визначається природою і функціями держави, рівнем соціально-економічного розвитку суспільства, розгалуженістю зв'язків бюджету з національною економікою, адміністративно-територіальним устроєм країни, формами бюджетного фінансування, іншими менш важливими факторами. Поєднання окреслених факторів формує відповідну систему бюджетних видатків кожної держави на певному етапі соціально-економічного розвитку.

Розглядаючи видатки бюджету в теоретичній площині узагальнення їх місця та значення в життєдіяльності суспільства, доцільно провести їх групування за роллю у відтворенні ВВП, за суспільним призначенням і участю в суспільному виробництві, у галузевому розрізі, за цільовим призначенням і рівнем бюджетної системи, за економічними результатами і характером споживання (рис. 2).

У процесі казначейського обслуговування виконання видаткових бюджетних повноважень наукова класифікація видатків трансформується в її прагматичну комбінацію під впливом низки факторів загальноекономічного характеру, найважливішими серед яких є динаміка економічного розвитку країни, науково-технічний і технологічний поступ, політична ситуація в суспільстві, зовнішні умови (зумовлені виникненням надзвичайних ситуацій – війн, природних катаклізмів, екологічних катастроф тощо). Унаслідок цього формується офіційна бюджетна класифікація, яка відображає єдине систематизоване згрупування показників бюджету відповідно до законодавства України та міжнародних стандартів присвоєнням певним класифікаційним групам найменувань і порядкових номерів для забезпечення загальнодержавного і міжнародного порівняння бюджетних даних. Так, ст. 10 Бюджетного кодексу передбачено класифікаційний поділ видатків бюджету за:

- бюджетними програмами (програмна класифікація);
- відомчою ієрархією розпорядників бюджетних коштів (відомча класифікація);
- функціональним призначенням (функціональна класифікація);
- економічною характеристикою операцій (економічна класифікація).

Програмна класифікація використовується при програмно-цільовому методі планування, який регламентується як метод управління бюджетними коштами для досягнення конкретних результатів за рахунок коштів бюджету із застосуванням оцінки ефективності використання бюджетних коштів на всіх стадіях бюджетного процесу. Водночас саму процедуру управління бюджетними коштами необхідно розглядати як сукупність дій учасників бюджетного процесу відповідно до їх повноважень, пов'язаних із формуванням і використанням бюджетних коштів, здійсненням контролю за дотриманням бюджетного законодавства, які спрямовані на досягнення цілей, завдань і конкретних результатів своєї діяльності та забезпечення ефективного, результативного й цільового використання бюджетних коштів [2].

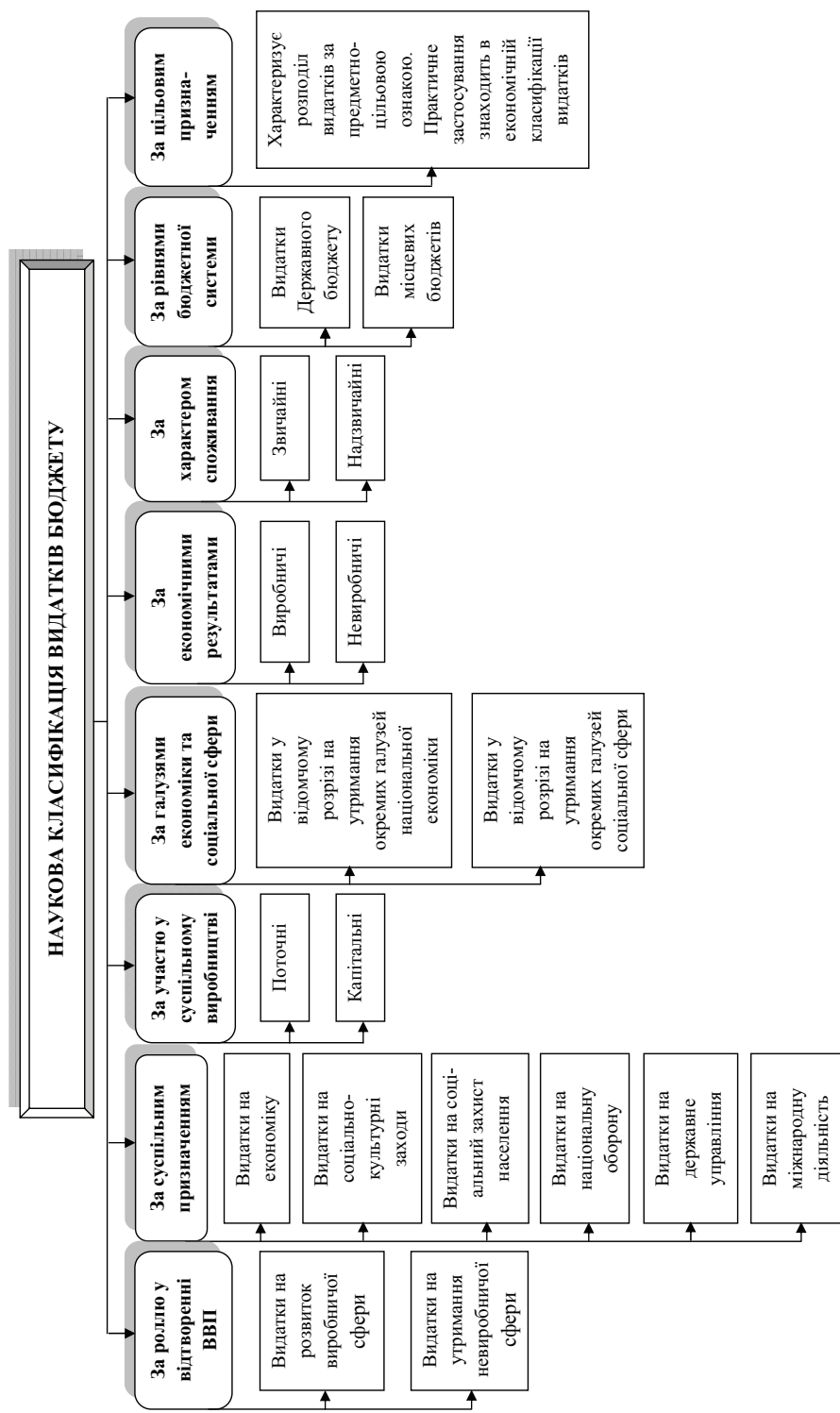

Рис. 2. Наукова класифікація видатків бюджету

Джерело: Складено автором за даними: [15, с.168–170; 5, с.73–75; 8, с. 86; 1, с.57–60; 9, с. 51–54; 7, с.130–137; 14, с.167–170; 10, с.61]

Законом «Про Державний бюджет України на 2013 рік» від 06.12.2012 р. фінансування програмних заходів передбачено здійснювати в розрізі головних розпорядників бюджетних коштів, тобто конкретні бюджетні програми приймаються та виконуються за відомчою ознакою. Однак практичний аспект бюджетування істотно ускладнюється чинною системою планування за штатами й контингентами, яка є несумісною з результативними показниками бюджетних програм.

Відомчий критерій групування бюджетних видатків відображає їх розподіл між головними розпорядниками бюджетних коштів, статус яких на рівні державного бюджету закріплено за міністрами і керівниками інших центральних органів виконавчої влади. Зокрема, до відомчої класифікації видатків Державного бюджету України входять видатки на фінансування апарату Верховної Ради України, Державного управління справами, Господарсько-фінансового департаменту Секретаріату Кабінету Міністрів України, Державної судової адміністрації України, Верховного Суду України, Вищого Господарського Суду України, Вищого Адміністративного Суду України, Конституційного Суду України, Генеральної Прокуратури України, міністерств, Вищої ради юстиції, Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Ради національної безпеки та оборони України, Рахункової палати України, Служби безпеки України, Національної академії наук України, державних комітетів, служб, управлінь і комісій тощо. Класифікація видатків у розрізі бюджетних призначень головним розпорядникам бюджетних коштів висвітлює наймобільніші структурні зрушення в системі бюджетних видатків з огляду на організаційні зміни в державній управлінській моделі.

Функціональна класифікація видатків бюджету відображає напрями їх використання на виконання основних функцій держави. Структуризація та групування видатків за загальнодержавними функціями і завданнями включає такі розділи:

- 0100 «Загальнодержавні функції»;
- 0200 «Оборона»;
- 0300 «Громадський порядок, безпека та судова влада»;
- 0400 «Економічна діяльність»;
- 0500 «Охорона навколишнього природного середовища»;
- 0600 «Житлово-комунальне господарство»;
- 0700 «Охорона здоров'я»;
- 0800 «Духовний і фізичний розвиток»;
- 0900 «Освіта»;
- 1000 «Соціальний захист та соціальне забезпечення» [2].

Своєю чергою розділи поділяються на підрозділи і групи, в яких конкретизуються окреслені вище функціональні видаткові повноваження. Указана класифікація наочно відображає роль і фінансову участь держави у функціонуванні та розвитку різних сфер, галузей, секторів суспільної життєдіяльності.

Призначення економічної класифікації полягає в розмежуванні та деталізації видатків бюджетних установ й інших одержувачів бюджетних коштів

за економічним призначенням, тобто за предметно-цільовими ознаками, як-от: заробітна плата, нарахування на заробітну плату, всі види господарської діяльності, трансферти населенню у вигляді прямих виплат окремим категоріям громадян з бюджетів різних рівнів, інші категорії видатків. Економічна класифікація видатків бюджету не лише забезпечує єдиний підхід до всіх учасників бюджетного процесу з виконання бюджету, але й відображає їх вплив на процес розширеного відтворення. З огляду на це, економічний критерій групування видатків ґрунтується на поділі останніх на поточні та капітальні (рис. 3).

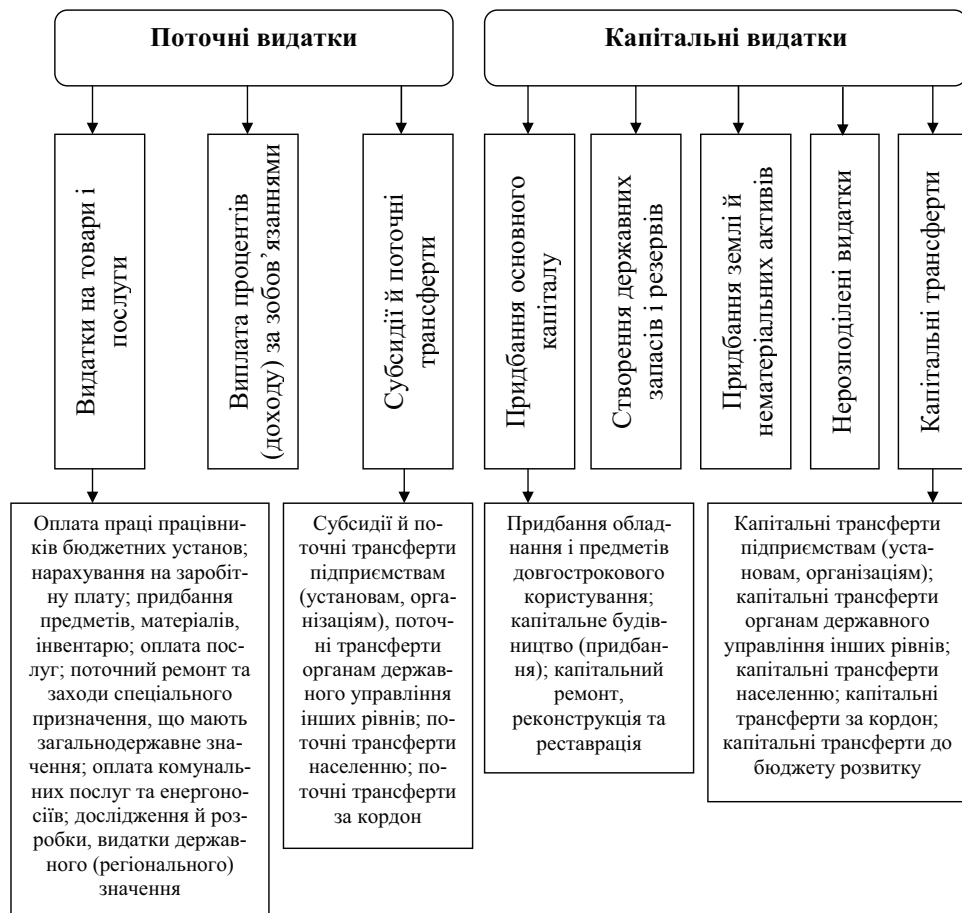

Рис. 3. Економічна класифікація видатків бюджету

Джерело: Складено автором за даними [2].

Практичне значення економічної класифікації видатків визначається її впливом на суспільне відтворення. Використання бюджетних видатків як факторів фінансової політики виступає вагомим інструментом впливу як на сукупний попит, так і на сукупну пропозицію. Так, стимулювання сукупної пропозиції здійснюється передусім через систему бюджетного субсидіюван-

ня та бюджетного кредитування суб'єктів господарської діяльності, механізми розміщення державних замовлень на поставку товарів і послуг для загальнодержавних потреб. Водночас фінансова політика стимулювання сукупної пропозиції, а отже, і виробництва ВВП неминуче призводить до подальшого зростання бюджетних видатків. Натомість вплив бюджетного фінансування на сукупний попит досягається з допомогою прямих бюджетних інвестицій, соціальних виплат малозабезпеченим верствам населення, фінансового забезпечення надання суспільних благ. Таким чином, рівень бюджетних видатків свідчить про масштаби участі держави в економічній діяльності суспільства та забезпеченні загальноекономічної рівноваги загалом.

Чинним бюджетним законодавством передбачається також поділ видатків на видатки споживання та видатки розвитку [2]. Перші забезпечують поточне функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування, бюджетних установ, а також фінансування заходів соціального захисту населення й соціально-культурної сфери, надання поточних міжбюджетних трансфертів. У форматі економічної класифікації видатків бюджету видатки споживання формуються за рахунок поточних видатків, субсидій і поточних трансфертів підприємствам (установам, організаціям), які відповідно до функціональної класифікації видатків належать до загальнодержавних функцій, оборони, громадського порядку, безпеки та судової влади, охорони навколишнього природного середовища й здоров'я, духовного й фізичного розвитку, освіти, соціального захисту та соціального забезпечення.

Другі використовуються на фінансове забезпечення наукової, інвестиційної та інноваційної діяльності, зокрема на фінансування капітальних вкладень виробничого й невиробничого призначення; фінансове забезпечення структурної перебудови економіки; фінансове забезпечення інших видатків, пов'язаних з розширеним відтворенням. Видатки розвитку в складі економічної класифікації формуються за рахунок капітальних видатків; досліджень і розробок, окремих заходів розвитку й реалізації державних (регіональних) програм; матеріалів, інвентарю, будівництва, капітального ремонту та заходів спеціального призначення, що мають загальнодержавне значення; субсидій і поточних трансфертів підприємствам (установам, організаціям), які згідно з функціональною класифікацією належать до наукових досліджень та економічної діяльності.

Відповідно до конституційно визначеного статусу України як унітарної держави особливої актуальності набуває проблематика розподілу бюджетних ресурсів між центральними та місцевими органами влади. У цьому контексті ст. 82 Бюджетного кодексу закріплено наступне розмежування бюджетних видаткових повноважень між різними рівнями консолідованого бюджету з встановленням відповідних джерел їх фінансового забезпечення (ст. 83 Бюджетного кодексу):

1) видатки на забезпечення конституційного ладу, державної цілісності та суверенітету, незалежного судочинства й інші видатки, які не можуть пере-

даватися місцевому самоврядуванню. Фінансуються дані видатки виключно з коштів державного бюджету;

2) видатки, які визначаються функціями держави і можуть бути передані на виконання Автономній Республіці Крим та місцевому самоврядуванню для забезпечення найефективнішого їх виконання на основі принципу субсидіарності. Окреслена група видатків у науковій літературі висвітлюється під назвою «делеговані видатки», а джерелом її фінансування є кошти місцевих бюджетів і міжбюджетні трансферти вирівнювання територіальної фінансової спроможності;

3) видатки на реалізацію прав та обов'язків Автономної Республіки Крим і місцевого самоврядування, які визначені законами України. Фінансування зазначених видатків перебуває у сфері компетенції органів управління територіальних громад, районних та обласних державних адміністрацій і проводиться з коштів відповідних місцевих бюджетів; при необхідності можуть залучатися додаткові дотації з державного бюджету на вирівнювання фінансової забезпеченості територіальних колективів.

Таким чином, в умовах обмеженості фінансових ресурсів держави, ускладнених до того ж негативними наслідками світової фінансової кризи, постає складне завдання раціоналізації структури бюджетних видатків. Вирішення поставленої проблеми необхідно здійснювати не лише на основні запровадження механізмів бюджетування за отриманими результатами, але й шляхом модернізації бюджетного процесу. На наш погляд, це потребує здійснення низки заходів тактичного спрямування:

1) виконання всіх соціальних зобов'язань, насамперед перед найбільш незахищеними та матеріально незабезпеченими членами суспільства;

2) планування бюджетних видатків, виходячи з консервативного сценарію розвитку світової економіки як запобіжного заходу обмеження та подальшої ліквідації бюджетного дефіциту, зумовленого переважним фінансуванням поточних видатків;

3) запровадження режиму жорсткої економії бюджетних коштів для досягнення максимального мультиплікативного економічного і соціального ефекту;

4) оптимізація форм підтримки реального сектору економіки і фінансової системи шляхом створення стимулів для запровадження та розвитку сучасних прогресивних технологій, підвищення енергоефективності економіки й продуктивності праці;

5) підвищення якості освітніх, медичних, культосвітніх й інших суспільних послуг при одночасній модернізації мережі надання вказаних послуг населенню країни з бюджетних коштів;

6) удосконалення механізмів державних закупівель на базі використання сучасних передових процедур розміщення бюджетних замовлень, консолідації замовників, активізації комплексних методів управління інвестиційними проектами;

7) збалансування обсягів видаткових повноважень з реальною величиною бюджетних надходжень на всіх рівнях бюджетної системи внаслідок стиmuлювання зростання позабюджетних коштів бюджетних установ від статутної діяльності, а також введення дієвих механізмів фінансової та адміністративної відповідальності за нераціональне, неефективне, нецільове використання бюджетних коштів;

8) завершення формування трьохрівневої збалансованої пенсійної системи, побудованої на страхових засадах ресурсного забезпечення.

1. Базилевич В.Д. Державні фінанси: навч. посіб. / В.Д. Базилевич, Л.О. Баластрик. – К.: Атіка, 2002. – 368 с. 2. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456 – VI. – К.: Атіка, 2010. – 128 с. 3. Бюджетна система України: навч. посіб. / [Булгакова С.О., Василенко Л.І., Єрмошенко С.В. та ін. за ред. С.О. Булгакової. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2002. – 288 с. 4. Бюджет и бюджетная система: учеб. / Афанасьев Мст. П., Беленчук А.А., Кривоногов И.В.; под ред. Мст. П. Афанасьева; [предисловие А.Л. Кудрина]. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юрайт, 2011. – 777 с. – Сер.: Университеты России. 5. Бюджетний менеджмент: підруч. / [Федосов В., Опарін В., Сафонова Л. та ін.]; за ред. В. Федосова. – К.: КНЕУ, 2004. – 864 с. 6. Бюджетна система України: навч. посіб. / [Юрій С.І., Бескид Й.М., Дем'янишин В.Г. та ін.] – К.: НІОС, 2000. – 400 с. 7. Василик О.Д. Бюджетна система України / О.Д. Василик, К.В. Павлюк. – К.: Центр навч. л-ри, 2004. – 544 с. 8. Дем'янишин В.Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України: моногр. / Дем'янишин В.Г. – Тернопіль: ТНЕУ, 2008. – 496 с. 9. Державні фінанси в транзитивній економіці: навч. посіб. / [Карлін М.І., Горбач Л.М., Новосад Л.Я. та ін.]; за заг. ред. М.І. Карліна. – К.: Кондор, 2003. – 496 с. 10. Загорський В.С. Бюджетна система: навч. посіб. / Загорський В.С., Благун І.Г., Медведєв В.П. – Львів: Вид-во Львів. комерц. акад., 2006. – 276 с. 11. Науково-практичний коментар до Бюджетного кодексу України / кол. авторів; заг. ред., передм. Ф.О. Ярошенка. – К.: Зовнішня торгівля; УДУФМТ, 2010. – 592 с. 12. Опарін В.М. Фінанси (загальна теорія): навч. посіб. / Опарін В.М. – К.: КНЕУ, 2001. – 240 с. 13. Пасічник Ю.В. Бюджетна система України та зарубіжних країн: навч. посіб. / Пасічник Ю.В. – К.: Знання – Прес, 2002. – 288 с. 14. Романенко О.Р. Фінанси: підруч. / Романенко О.Р. – К.: Центр навч. л-ри, 2006. – 312 с. 15. Фінанси: підруч. / за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. – К.: Знання, 2008. – 611 с. 16. Финансы: учеб. / Белозеров С.А., Бродский Г.М., Горбушина С.Г. и др.; отв. ред. В.В. Ковалев. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Проспект, 2013. – 928 с.

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПРИРОДА РАСХОДОВ БЮДЖЕТА И ИХ НАУЧНАЯ КЛАССИФИКАЦИЯ

Рассматривается сущность расходов бюджета как составной финансовой категории «бюджет». Определяются разные научные и законодательные подходы к классификации расходов бюджета, а также роль бюджетного финансирования в системе финансовых рычагов государства.

THE SOCIO-ECONOMIC NATURE OF PUBLIC EXPENDITURES AND THEIR SCIENTIFIC CLASSIFICATION

The essence of public expenditures as part of the financial category “budget” was observed. The various scientific and legal approaches to the classification of public expenditures were outlined. The role of budgetary financing in the system of state fiscal leverages was defined.

Стаття надійшла 10.01.2013

УДК 65.012.8:368.03

О. С. Папка, Н. М. Сороківська
Львівська комерційна академія

ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ НЕДООТРИМАННЯ ВЕЛИЧИНИ СТРАХОВОЇ ПРЕМІЇ

Проведено аналіз підходів до визначення страхових премій з урахуванням закону розподілу величини страхових відшкодувань. Узагальнено показники рівня недоотримання страхової премії на випадок неперервної випадкової величини збитку.

Страхова компанія, рівень недоотримання, страхова премія, ризик недоотримання

Діяльність страхових компаній на фінансовому ринку є невід'ємною складовою сучасної ринкової економічної системи, відбувається в умовах мінливості внутрішнього та зовнішнього середовищ, чим продукується виникнення фінансових ризиків. Страховики отримують плату у вигляді страхової премії, яка складається з нетто-премії та навантаження, а нетто-премія – з ризикових премії та надбавки. Питання пошуку науково обґрунтованих підходів до визначення її величини сьогодні є доволі актуальним, оскільки при цьому можливе як завищення, так і заниження. У випадку завищення компанія може втратити потенційних страхувальників, а в разі заниження – недоотримати її в обсягах, необхідних для виплати страхових відшкодувань. У зв'язку з тим для актуарія страхової компанії важливим є введення ефективних показників для оцінювання рівня недоотримання ризикових премії і надбавки та нетто-премії.

Окремі питання щодо сутності фінансових ризиків суб'єкта господарювання загалом і страхової компанії зокрема й вибору ефективних прийомів аналізу та введення показників оцінювання їх рівня знайшли відображення як у роботах зарубіжних [2, 3, 11], так і вітчизняних [1, 10, 12] учених. Проблема величини страхової премії порушується в працях [6–8]. Водночас питання стосовно використання ефективних показників оцінки рівня недоотримання страхової премії, на нашу думку, розглянуті недостатньо. У цьому напрямку слід відзначити лише праці [4,9], в яких вони запропоновані для випадку фіксованої величини збитку. З огляду на це існує потреба в обґрунтуванні сукупності показників оцінювання рівня недоотримання величини страхової премії для фіксованої величини збитку та їх узагальнення у разі абсолютно неперервної випадкової величини збитку.

Мета нашої статті полягає в узагальненні запропонованих у [4,9] показників за умови, коли величина збитку є абсолютно неперервною випадковою величиною, розподіленою за певним законом.

Проведені в зарубіжній і вітчизняній літературі дослідження методів оцінки рівня фінансових ризиків свідчать про те, що на сьогодні ще не вироблено єдиного системного підходу до формування обґрунтованої сукупності показників оцінювання рівня внутрішніх фінансових ризиків.